

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА УСТАНОВА
«АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ»**

КУЧЕРЯВА МАР'Я ВАСИЛІВНА

УДК 657.67(043.3)

**ОЦІНКА ЯКОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: МЕТОДИЧНІ
ПІДХОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ**

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державній навчально-науковій установі «Академія фінансового управління» Міністерства освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Ловінська Людмила Геннадіївна,
Державна навчально-наукова установа
«Академія фінансового управління»,
заступник директора з наукової роботи Науково-
дослідного фінансового інституту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Крутова Анжеліка Сергіївна,
Харківський державний університет харчування
та торгівлі, завідувач кафедри фінансів, аналізу
та страхування

кандидат економічних наук, доцент
Засадний Богдан Андрійович,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка,
в. о. завідувача кафедри обліку та аудиту

Захист відбудеться «03» жовтня 2019 р. о 12⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.853.03 ДННУ «Академія фінансового управління» за адресою: 01014, м. Київ, бульвар Дружби народів, 38, ауд. 917.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДННУ «Академія фінансового управління» за адресою: 01014, м. Київ, бульвар Дружби народів, 38.

Автореферат розіслано «03» вересня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Я. В. Котляревський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Для країн із транзитивною економікою, до яких належить і Україна, запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) є важливою передумовою створення належного інформаційного забезпечення проведення реформ. Фінансові звіти загального призначення, складені відповідно до МСФЗ, є джерелом якісної інформації, що становить основу прийняття управлінських рішень стратегічного і тактичного характеру.

Наслідки застосування неякісної звітності проявляються на рівні як підприємства, так і держави й у глобальному масштабі. Зокрема, на мікрорівні використання недостовірних даних інвесторами, банками та іншими кредиторами для аналізу й оцінювання прибутковості об'єкта інвестування, ліквідності активів та платоспроможності підприємства призводить до втрат вкладеного або позикового капіталу. Для керівництва підприємства та його власників неякісна фінансова звітність спричиняє прорахунки у визначенні цілей діяльності та розробленні завдань щодо їх досягнення.

Водночас неякісна фінансова звітність підприємств є одним із факторів викривлення показників статистичної та нефінансової звітності як в окремій країні, так і в глобалізованій економіці, тому що звітні дані становлять найважливіше первинне джерело для узагальнення інформації, а саме:

статистичними службами країн при формуванні макроекономічних показників соціально-економічного розвитку держави та її регіонів, результативності функціонування підприємств у розрізі видів економічної діяльності;

міжнародними організаціями та союзами (ООН, Світовим банком, МВФ, СОТ, ЄС, Північноамериканською зоною вільної торгівлі (НАФТА), Об'єднаним ринком країн Південного конуса (МЕРКОСУР), Асоціацією держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) тощо) для характеристики та визначення тенденцій економічної діяльності, її стану і рівня розвитку та встановлення міжнародних рейтингів країн світу;

окремими підприємствами та урядами для розрахунку значної частини нефінансових показників звітування щодо досягнення Цілей сталого розвитку, встановлених Порядком денним до 2030 року, затвердженим Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 A/RES/70/1 (пункт 48).

Значення якості фінансової звітності посилюється ще й тим, що вона є інформаційною основою для пруденційного нагляду центрального банку, регуляторів фондового ринку та ринку фінансових послуг, що забезпечує прозорість і контрольованість діяльності професійних учасників цих ринків, а також дієвим інструментом захисту інтересів інвесторів та прав споживачів фінансових послуг. Тож оцінка якості фінансової звітності – необхідна передумова надання впевненості користувачам в об'єктивності та достовірності її даних.

Якість фінансової звітності, методологія та організація її оцінки розглядаються в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців: М. І. Бондаря, Т. І. Єфименко, В. М. Жука, З.-М. В. Задорожнього, Б. А. Засадного, Є. В. Калюги, Т. Г. Камінської, А. С. Крутової, С. О. Левицької, Л. Г. Ловінської, Н. М. Малюги, А. В. Озеран, Я. В. Олійник, О. О. Осадчої, О. Л. Примаченко, М. А. Проданчук, В. В. Сопко, Н. І. Сушко, О. В. Харламової, Я. В. Шевері, М. М. Шигун, Д. Аронсон (D. Aronson), Ф. Ван Біст (F. Van Beest),

С. Боленз (S. Boelens), А. Боніфейс (A. Boniface), Г. Браам (G. Braam), М. Ф. Ван Бреда (M. F. van Breda), Р. М. Гаргурі (R. M. Gargouri), Б. Г. Каррутерс (B. G. Carruthers), Р. Лабель (R. Labelle), М. Х. Б. Перера (M. H. B. Perera), С. Россу (S. Rousseau), Р. Тернендже (R. Ternenge), А. Філіп (A. Filip), К. Франкур (C. Francoeur), Е. С. Хендріксен (E. S. Hendriksen), Д. Шим (D. Shim) та ін.

Однак вивчення національного та міжнародного законодавства, наукової літератури, найкращих зарубіжних практик і досвіду підприємств України дало змогу виявити проблеми теоретичного й організаційно-методичного характеру підготовки якісної фінансової звітності та її оцінки, а саме: відсутність єдиного трактування якості фінансової звітності й уніфікованої системи критеріїв її оцінки; нерегламентованість шляхів та способів встановлення якості; недостатня опрацьованість методичних засад відображення результатів оцінювання якості фінансової звітності. Актуальність розв'язання зазначених завдань обумовила вибір теми дослідження, його мету та структуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Науково-дослідного фінансового інституту Державної навчально-наукової установи «Академія фінансового управління» за такими темами:

- «Наукове забезпечення подальшого удосконалення фінансової звітності суб'єктів господарювання в умовах євроінтеграції України» (номер державної реєстрації РК 0115U000943). У процесі розроблення вказаної теми особистий внесок автора полягає у внесенні ряду пропозицій і рекомендацій щодо запровадження моніторингу змін до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності, а також формування концепції нагляду за якістю фінансової звітності в Україні. Доробок здобувача може бути використаний для подальшого опрацювання змін і доповнень до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV та інших законодавчих актів у сфері бухгалтерського обліку та звітності; удосконалення Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (довідка від 02.11.2017 № 77023-07/411);

- «Врегулювання понятійно-термінологічних розбіжностей та удосконалення корпоративної звітності в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0118U000282). Особистий внесок автора у виконання цієї науково-дослідної роботи полягає у внесенні низки пропозицій щодо вдосконалення понятійно-термінологічного апарату у сфері бухгалтерського обліку та звітності в контексті імплементації директивних вимог ЄС (довідка від 29.11.2018 № 77020-51-07/365).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в науковому обґрунтуванні та удосконаленні теоретичних положень і розробленні методичних підходів та організаційних заходів щодо оцінки якості фінансової звітності підприємств.

Досягнення мети зумовило необхідність розв'язання таких завдань:

- провести критичний аналіз сучасних трактувань сутності якості фінансової звітності;
- дослідити методологічні засади оцінки якості фінансової звітності;
- виокремити основні передумови та чинники забезпечення якості фінансової звітності (на макро- і мікрорівні);

- опрацювати сучасні практики та підходи до оцінювання якості фінансової звітності з метою створення методичного забезпечення його здійснення;
- розглянути можливість застосування концепції ризик-орієнтованого управління у процесі оцінювання якості фінансової звітності;
- удосконалити методіку оцінки якості фінансової звітності;
- уточнити організаційні заходи з оцінки якості фінансової звітності підприємств як завдання з надання впевненості, відмінного від аудиту;
- вивчити шляхи і способи відображення результатів оцінювання якості фінансової звітності та розробити пропозиції щодо удосконалення процесу розкриття інформації з урахуванням сучасних тенденцій у сфері нефінансового звітування;
- дослідити роль моніторингу дотримання підприємствами вимог нормативно-правових актів у сфері бухгалтерського обліку у процесі забезпечення якості фінансової звітності.

Об'єктом дослідження є процес оцінки якості фінансової звітності підприємств.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних положень та організаційно-методичних підходів оцінки якості фінансової звітності підприємств.

Методи досліджень. Теоретичною та методологічною основою проведеного дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи дослідження економічних процесів та явищ. Під час виконання дослідження було використано: *метод операціоналізації* (для уточнення змісту категорій та понять, які є ключовими під час визначення сутності якості фінансової звітності і її оцінки); *бібліографічний і бібліометричний аналіз* (дослідження тенденцій у сфері забезпечення якості інформаційного підґрунтя прийняття управлінських рішень на підприємстві – фінансової звітності); *індукція, дедукція* (удосконалення та моделювання теоретичних, організаційних і методичних засад функціонування системи оцінки якості фінансової звітності); *методи теоретичного узагальнення та порівняння* (проведення компаративного аналізу методик оцінки якості фінансової звітності); *аналізу, синтезу* (удосконалення визначення якості фінансової звітності через синтез підходів до трактування цього поняття в Концептуальній основі фінансової звітності (далі – Концептуальна основа) та МСФЗ, зарубіжних і вітчизняних науково-практичних літературних джерелах); *логічного узагальнення результатів* (формулювання висновків); *графічний метод* (побудова графіків та рисунків).

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення сучасної економічної науки; праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені методологічним засадам, методичним підходам і організаційним заходам щодо ведення бухгалтерського обліку, складання звітності й аудиту в контексті підвищення якості інформаційного забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень.

Інформаційну базу дослідження утворили: міжнародні й національні нормативні-правові акти у сфері бухгалтерського обліку та звітності; документи довідкового і методичного характеру з обліку та складання фінансової звітності; документи, видані міжнародними організаціями з питань якості фінансової звітності; дані Державної служби статистики України; дані Державної

фіскальної служби України; періодичні видання наукового та науково-практичного спрямування; фінансова звітність підприємств, які здійснюють діяльність у видобувних галузях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних положень щодо сутності, критеріїв оцінки якості фінансової звітності підприємств й удосконаленні процесу її проведення.

Найважливіші результати проведеного дослідження, які визначають науковий внесок автора, полягають у такому:

вперше:

- запропоновано концепцію організації оцінки якості фінансової звітності, яка охоплює мікро- та макрорівень інституціонального забезпечення складання звітності, що стало основою для розроблення організаційних підходів до створення умов складання якісної звітності (обґрунтування змін до законодавства та підготовка організаційних регламентів для підприємств у сфері бухгалтерського обліку та внутрішнього аудиту);

удосконалено:

– понятійно-термінологічний апарат оцінки якості фінансової звітності, зокрема поняття «якість фінансової звітності» через застосування операціонального підходу. В основу дефініції покладено зміст категорії «якість» та механізм ідентифікації у звітності якісних характеристик, що визначаються Концептуальною основою. Включення запропонованого поняття до законодавчих актів, що регулюють бухгалтерський облік та звітність в Україні, сприятиме встановленню єдиних підходів до методології й організації оцінки якості фінансової звітності;

– методологію оцінки якості фінансової звітності на підставі положень теорії кваліметрії, що стало науковим підґрунтям для удосконалення визначення показника якості, сутність якого полягає у відображенні рівня відповідності звітності досліджуваного підприємства якісним характеристикам фінансової звітності, встановленим Концептуальною основою, та розроблення ефективної системи її оцінювання, яка враховує ризики галузевого характеру, пов'язані з діяльністю підприємств;

– класифікацію передумов і чинників, які відображають вплив зовнішнього (нормативно-правове забезпечення, система професійної підготовки персоналу, якість аудиторських послуг) та внутрішнього (організація бухгалтерського обліку, система внутрішнього контролю) середовища підприємства на складання якісної фінансової звітності. Вказана класифікація ґрунтується на факторній моделі оцінки якості як інструменті внутрішнього аудиту в частині розроблення критеріїв оцінювання впливу чинників внутрішнього середовища;

– наукові підходи до вибору методичного інструментарію оцінки якості фінансової звітності, які базуються на результатах проведеного компаративного аналізу найпоширеніших практик оцінювання якості звітності, зокрема: методик, в основу яких покладено оцінку відсутності маніпулювання даними фінансової звітності (модель Беніша ("M-Score")); модель Монт'є ("C-Score"); методик, що базуються на проведенні оцінки правильності застосування принципів та методів бухгалтерського обліку (модель Хілі (Healy Model), Модель Деанжелло (Deangelo Model), Модель Джонса, Галузева модель (Industry Model), Модель Дішоу та Дічева (Dechow and Dichev Model); методик

операціоналізації якісних характеристик інформації, що розкривається у фінансовій звітності підприємств. Це дало змогу обґрунтувати доцільність використання методів кількісного та якісного аналізу в процесі встановлення відповідності звітності певним якісним характеристикам;

– механізм оцінки якості фінансової звітності через обґрунтування критеріїв оцінювання на основі ризик-орієнтованого підходу, використання якого сприятиме зниженню інформаційних ризиків користувачів звітності на різних рівнях: державному, галузевому та локальному;

набули подальшого розвитку:

– організаційні засади оцінки якості фінансової звітності через обґрунтування її ідентифікації як окремого завдання з надання впевненості, відмінного від аудиту; визначення основних етапів виконання такого завдання; розроблення робочих документів та форм звітування аудитора. Оприлюднення аудиторського висновку щодо підтвердження якості фінансової звітності сприятиме підвищенню прозорості розкриття результатів діяльності підприємств, що становлять суспільний інтерес;

– порядок розкриття результатів оцінки якості фінансової звітності через відображення таких даних у нефінансовій звітності підприємств, зокрема у звіті про управління. Розкриття інформації про ефективність системи управління якістю на підприємстві, яка включає у тому числі результати оцінки, створить передумови для посилення відповідальності керівництва підприємства за якість фінансової звітності та сприятиме зростанню іміджевого значення нефінансової звітності для підприємства;

– підходи до побудови в Україні системи моніторингу дотримання вимог нормативно-правових актів у сфері бухгалтерського обліку та звітності підприємствами, що становлять суспільний інтерес. Розроблені пропозиції спрямовані на удосконалення законодавчих вимог щодо необхідності проведення оцінки створених у державі зовнішніх передумов складання фінансової звітності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробленні організаційно-методичних положень здійснення оцінки якості фінансової звітності. Основні теоретичні, організаційні та методичні положення доведені до рівня конкретних розробок, що були запроваджені, зокрема:

- рекомендації щодо врахування змін та удосконалень МСФЗ у Національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку (Управління методології бухгалтерського обліку та нормативного забезпечення аудиторської діяльності Департаменту прогнозування доходів бюджету та методології бухгалтерського обліку Міністерства фінансів України, довідка від 07.12.2018 № 35200-10/340);

- методичні розробки щодо удосконалення ведення бухгалтерського обліку та економічного аналізу складу довгострокових забезпечень за допомогою методів економіко-математичного моделювання (ТОВ «Аудиторська фірма «Імона-Аудит», довідка від 30.11.2018 № 13);

- рекомендації щодо внутрішньої оцінки якості фінансової звітності на основі запропонованих організаційно-методичних підходів до формування системи показників через інтеграцію якісних характеристик та чинників, що впливають на неї (ТОВ «Аудиторсько-консалтингова група «Китаєва та партнери», довідка від 30.11.2018 № 5).

Окремі теоретичні результати дослідження набули застосування в навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисципліни «Облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами» (довідка від 03.12.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові висновки, результати, розробки та пропозиції, що викладені в дисертації, отримані автором особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистої роботи здобувача та особистий внесок автора в яких визначено у переліку основних публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідалися, пройшли апробацію на 18 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних та наукових конференціях, а саме: «Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні» (м. Ірпінь, Національний університет Державної податкової служби України, 12 березня 2014 року); «Перспективи розвитку національної економіки» (м. Запоріжжя, 17-18 лютого 2017 року); «Формування та розвиток інноваційного потенціалу економіки України» (м. Ужгород, Ужгородський національний університет, 17-18 лютого 2017 року); «Європейська інтеграція: історичний досвід та економічні перспективи» (м. Одеса, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 3-4 березня 2017 року); «Наукові здобутки на шляху до удосконалення економічної системи» (м. Дніпро, 17-18 лютого 2017 року); «Розвиток європейського простору очима молоді» (м. Харків, 28 квітня 2017 року); «Управління економічними процесами: сучасні реалії та виклики» (м. Мукачеве, 22-23 березня 2017 року); «Проблеми та перспективи розвитку економіки в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Запоріжжя, 21 квітня 2017 року); «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» (м. Тернопіль, 13 червня 2017 року); «Сучасний фундамент розвитку національної економіки» (м. Київ, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2-3 червня 2017 року); «Облік, аналіз, аудит і оподаткування в умовах глобалізації економіки» (м. Ужгород, 21 квітня 2017 року); «Міжнародне науково-технічне співробітництво: механізми та стратегії» (м. Львів, 31 березня 2017 року); «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки» (м. Львів, 18-19 травня 2017 року); «Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії та практики» (м. Полтава, 11-12 травня 2017 року); «Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних умовах» (м. Бердянськ, 1-2 лютого 2017 року); «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 8 грудня 2016 року); «Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні» (м. Ірпінь, 24 лютого 2016 року); «Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних умовах» (м. Бердянськ, 27-28 січня 2016 року).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 30 наукових праць загальним обсягом 10,01 друк. арк., у тому числі: 6 статей у наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз, загальним обсягом 3,94 друк. арк.; 1 стаття у співавторстві в науковому виданні України, яке включено до міжнародних наукометричних баз, загальним обсягом 0,7 друк.

арк. (особистий внесок здобувача становить 0,22 друк. арк.); 1 параграф у співавторстві у колективній монографії України, загальним обсягом 0,68 друк. арк. (особистий внесок здобувача становить 0,34 друк. арк.); 4 параграфи у 3 колективних монографіях України, загальним обсягом 3,23 друк. арк.; 18 праць апробаційного характеру загальним обсягом 2,28 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст викладено на 192 сторінках друкованого тексту. Робота містить 42 таблиці на 39 сторінках, з яких 11 займають всю площу сторінки, 18 рисунків на 11 сторінках, 8 формул та 22 додатки на 83 сторінках. Список використаних джерел налічує 360 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, об'єкт, предмет, завдання дослідження, наведено основні наукові положення, що виносяться на захист та містять наукову новизну, розкрито практичне значення одержаних результатів, висвітлено інформацію про апробацію та опубліковані результати дисертації.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні засади оцінки якості фінансової звітності підприємств» проведено комплексний аналіз теоретичних засад оцінки якості фінансової звітності, запропоновано удосконалення її понятійно-термінологічного апарату, визначено передумови, що забезпечують складання якісної звітності.

Дослідження сучасного нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку та звітності як на глобальному, так і на національному рівні показало, що найбільш поширеною в оцінці якості фінансової звітності є концепція якості, запропонована в Концептуальній основі. Водночас слід констатувати неузгодженість у трактуваннях цього поняття. Зокрема, у світовій практиці під якістю фінансової звітності розуміють відсутність факту маніпулювання звітними даними з боку керівництва підприємства. У роботах вітчизняних науковців здебільшого переважає думка, що якість фінансової звітності досягається лише через дотримання вимог національних та міжнародних стандартів.

Застосування гносеологічного підходу до вивчення сутності категорії «якість» у загальному розумінні дало можливість встановити, що вона уособлює в собі відповідність об'єкта, чия якість вивчається, певній сукупності характеристик, що й набуло відображення у згаданій вище концепції якості фінансової звітності. Використання принципів прагматизму, що реалізується в роботі через операціональний підхід, допомогло визначити якість фінансової звітності як комплексну (сукупну) властивість даних фінансової звітності, що характеризується відповідністю інформації переліку якісних характеристик.

Ще одним наслідком відсутності єдності поглядів щодо трактування якості фінансової звітності є неоднозначність розуміння на практиці основних завдань її оцінки. Результати дослідження теоретичних підстав оцінки якості фінансової звітності та сутності якості як окремого феномену в суспільних процесах стали основою для обґрунтування підходу до визначення оцінки як процесу встановлення відповідності даних фінансової звітності переліку якісних

характеристик. Наведені вище висновки дали змогу розробити й запропонувати загальний алгоритм проведення оцінки якості фінансової звітності та систему критеріїв, за якими встановлюється відповідність звітності переліку якісних характеристик.

Процедурний підхід до вивчення бухгалтерського обліку, який базується на філософії прагматизму, дав змогу обґрунтувати застосування положень кваліметрії як наукової основи визначення показника якості фінансової звітності з точки зору її корисності для основних користувачів (інвесторів, позикодавців, інших кредиторів).

Основоположні принципи кваліметрії передбачають наявність переліку властивостей об'єкта оцінювання, що характеризують його якість. Результати проведеного бібліометричного аналізу підходів до оцінки якості фінансової звітності свідчать про достатність переліку якісних характеристик корисної фінансової інформації, визначених Концептуальною основою. Застосування кваліметрії як методологічного підґрунтя формування загального алгоритму оцінювання якості фінансової звітності зумовило необхідність пошуку методів та способів встановлення відповідності якісним характеристикам. У дисертації вказану проблему вирішено методом операціоналізації, що дає змогу перетворити якісні характеристики з абстрактних понять на систему показників, які можуть бути виміряні емпіричним шляхом.

Вивчення якості фінансової звітності підприємств України показало, що для її оцінки важливо не лише перевіряти відповідність якісним характеристикам, а й оцінювати передумови, що забезпечують якість. Такі передумови щодо підприємства можуть бути зовнішніми й мати інституціональний характер та внутрішніми.

До зовнішніх передумов у роботі віднесено:

- нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку і фінансової звітності та аудиту;
- національну систему професійної підготовки персоналу та підвищення його кваліфікації, що впливає на фаховий рівень облікового персоналу на підприємстві;
- якість зовнішнього аудиту як інструменту підтвердження достовірності фінансової звітності.

Аналіз достатності зовнішніх передумов складання фінансової звітності на інституціональному рівні проводиться центральними органами виконавчої влади та/або професійними організаціями. У роботі розглянуто способи організації подібної оцінки та встановлено, що вони різняться залежно від типу моделі регулювання бухгалтерського обліку, яка традиційно склалася в країні (державна або професійна). В умовах управління якістю фінансової звітності суб'єктами зазначеної оцінки в Україні виступають: Міністерство фінансів, Національний банк та інші центральні органи виконавчої влади.

Дослідження зовнішніх передумов складання якісної фінансової звітності стало основою для розроблення пропозицій щодо вдосконалення вимог законодавства України в частині доповнення Розділу II Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» положеннями про організацію проведення моніторингу повноти, достатності та ефективності інституціонального забезпечення якості фінансової звітності вітчизняними підприємствами.

Внутрішніми передумовами складання якісної фінансової звітності є організація бухгалтерського обліку та система внутрішнього контролю на підприємстві. При цьому як бухгалтерський облік, так і внутрішній контроль у роботі розглядаються в процедурному аспекті. Такий підхід зумовлений тим, що якість фінансової звітності забезпечується на кожному етапі ведення бухгалтерського обліку та здійснення внутрішнього контролю.

У розділі 2 «Методичний інструментарій оцінювання якості фінансової звітності» удосконалено методики оцінювання якості фінансової звітності та передумов її складання на основі проведеного компаративного аналізу наявних практик у цій сфері із застосуванням принципів ризик-орієнтованого підходу.

Компаративний аналіз методик оцінки якості фінансової звітності підприємств, що висвітлені в науковій літературі, показав, що за методологією, на якій вони базуються, їх можна згрупувати таким чином:

методики кількісного оцінювання (модель Беніша (“M-Score”); модель Монтьє (“C-Score”); (модель Хілі (Healy Model), Модель Деанжело (Deangelo Model), Модель Джонса, Галузева модель (Industry Model), Модель Дішоу та Дічева (Dechow and Dichev Model);

методики якісного оцінювання (Ф. Ван Біст, Дж. Браам, С. Боленс);

методики, в яких сполучається кількісне і якісне оцінювання (методика Т. Ф. Плахтій, Є. С. Соколової).

Кожна з названих груп методик характеризується відсутністю комплексного підходу до встановлення відповідності звітних даних переліку якісних характеристик корисної фінансової інформації, визначених Концептуальною основою, про що свідчать: спрямованість проаналізованих методичних підходів на оцінювання лише окремих компонентів і властивостей фінансової звітності, а не звітності в цілому; суб’єктивність показників та критеріїв, покладених в основу оцінювання, що зумовлює необхідність детального аналізу додаткових інформаційних джерел. Для обґрунтування доцільності використання тієї чи іншої моделі оцінки якості фінансової звітності в дисертації здійснено апробацію адаптованих до вітчизняного законодавства моделей Монтьє та Беніша на базі даних річної фінансової звітності 19 підприємств, які здійснюють діяльність у видобувних галузях. Було виявлено, що для встановлення відповідності звітних даних такій характеристиці, як достовірність, у ролі одного з критеріїв доцільно застосовувати показник M-Score моделі Беніша – як індикатор наявності маніпулювань з боку керівництва підприємства даними звітності.

Недоліки наявних підходів зумовили спрямованість дослідження на створення комплексної методики, що базується на принципах кваліметрії та відповідає підходу до розуміння сутності категорії «якість фінансової звітності» як комплексної (сукупної) властивості даних фінансової звітності, котра характеризується відповідністю інформації переліку якісних характеристик. Запропонована в роботі методика є розвитком висвітлених у літературі методичних підходів, зокрема методик, в основу яких покладено і кількісні, і якісні методи оцінювання. Її сутність полягає у визначенні груп критеріїв, розроблених у розрізі якісних характеристик корисної фінансової інформації, встановлених Концептуальною основою, які використовуються для оцінки достовірності, доречності, зрозумілості, порівнянності, своєчасності. Результати

оцінювання за вказаними критеріями є базою для визначення синтетичного показника якості, для розрахунку якого в дисертації запропоновано окремий алгоритм, що складається з такої сукупності дій: обчислення вагових коефіцієнтів кожної групи критеріїв, встановлення середніх значень оцінок за кожною групою критеріїв, розрахунок показника (формула 1):

$$I_{FRQ} = \sum_{i=1}^n a_i x_i \quad (1)$$

де I_{FRQ} – показник якості фінансової звітності підприємств; x_i – середнє значення за i -ю групою критеріїв; a_i – ваговий коефіцієнт i -ї групи критеріїв¹, що визначають ступінь їх внеску в показник якості фінансової звітності; n – кількість груп критеріїв (для цілей цього дослідження кількість груп показників становить 5).

Наявність ризиків галузевого характеру, притаманних різним видам економічної діяльності, зумовлює виникнення інформаційних ризиків користувачів даних фінансової звітності. Ризик-орієнтований підхід є одним із напрямів розвитку сучасної концепції управління, у тому числі якістю інформаційного забезпечення. Застосування такого підходу у сфері оцінювання якості фінансової звітності дає змогу ідентифікувати статті фінансової звітності, щодо яких існує сумнів у достовірності та надійності розкриття даних.

У дисертації ризик-орієнтований підхід використаний в алгоритмі визначення суттєвості зміни окремих статей фінансової звітності, що характеризують, з одного боку, галузеві ризики діяльності підприємства, а з другого – інформаційні ризики користувачів. В основу алгоритму покладено розрахунок показника суттєвості зміни величини окремої статті фінансової звітності.

Апробація запропонованого алгоритму в роботі проведена на основі забезпечень майбутніх витрат та платежів як однієї зі статей фінансової звітності, що відображає ризики діяльності підприємств, зайнятих у видобувних галузях. Ризик-орієнтований підхід покладено в основу розробленої в дисертації комплексної методики оцінки відповідності звітності якісним характеристикам корисної фінансової інформації, визначеним у Концептуальній основі.

Здійснена на основі даних річної фінансової звітності 19 підприємств, які провадять діяльність у видобувних галузях, апробація показала, що за результатами оцінювання лише для 42 % досліджуваних підприємств значення показника якості перевищує межу в 50 %. Відповідно до розробленої в дисертації методики якісною вважається фінансова звітність, для якої розрахований показник якості є більшим або дорівнює 50 %. Крім того, простежується певна закономірність, котра полягає в тому, що до групи підприємств із низьким (менше 50 %) рівнем якості фінансової звітності потрапили здебільшого підприємства, чистий прибуток від звичайної діяльності яких є одним із найвищих у групі або суттєво змінився протягом останніх років (більше ніж на 10 %) (табл. 1).

¹ Вагові коефіцієнти груп критеріїв показника якості фінансової звітності в роботі обчислено за допомогою правила Фішберна, в основу якого покладене ранжування якісних характеристик корисної фінансової інформації, визначене в Концептуальній основі через їх поділ на фундаментальні та посилюючі.

Показники якості фінансової звітності та чистого фінансового результату діяльності підприємств досліджуваної групи за 2017 р.

№	Підприємство	I_{FRQ}	Тип аудиторського висновка	Чистий фінансовий результат, тис. грн	Темп приросту чистого фінансового результату порівняно із 2016 роком, %
1	2	3	4	5	6
1.	НАК «Надра України»	0,18	Думка із застереженням	638,00	+109,87
2.	ДП «Артемсіль»	0,18	Думка із застереженням	212 964,00	+127,00
3.	ПАТ «Південний ГЗК»	0,18	-	8 990 640,00	+52,29
4.	ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат»	0,25	-	1 864 356,00	+122,37
5.	ПрАТ «Шахтоуправління «Покровське»	0,32	Негативна думка	2 008 075,00	-*
6.	ПАТ «Укргазвидобування»	0,39	Думка із застереженням	30 472 509,00	+155,65
7.	ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат»	0,47	Позитивний	-13 220 929,00	-**
8.	ПРАТ «ЗЗРК»	0,47	-	1 286 073,00	+196,02
9.	ПРАТ «ВК «Укрнафтобуріння»	0,47	Позитивний	1 952 999,00	+103,41
10.	ПРАТ «ІНГЗК»	0,47	Позитивний	5 711 260,00	-*
11.	ПРАТ «Нафтогазвидобування»	0,47	-	6 715 522,00	+24,08
12.	ПрАТ «Укргазвидобуток»	0,55	Позитивний	227 214,00	+155,78
13.	ПАТ «Веско»	0,55	Думка із застереженням	555 953,00	+48,57
14.	ПРАТ «ЦГЗК»	0,55	Думка із застереженням	2 709 012,00	+22,09
15.	ПАТ «НАК «Нафтогаз Україна»	0,55	Думка із застереженням	39 330 152,00	+48,25
16.	ПАТ «ОГХК»	0,61	Думка із застереженням	443 714,00	-31,07
17.	ПАТ «Укрнафта»	0,64	Умовно-позитивний	101 771,00	-*
18.	ПРАТ «Природні ресурси»	0,76	Позитивний	1 067 523,00	+33,46
19.	ПРАТ «ЛІВНГЗК»	0,76	Позитивний	7 791 826,00	+115,65

Примітки.

*У минулому звітному періоді підприємство понесло збитки.

** Сума збитків підприємства в абсолютному вираженні зросла у 4,87 раза.

Джерело: складено автором за даними [2,3].

Згідно з біхевіористичною теорією бухгалтерського обліку, отримані результати можуть слугувати свідченням на користь того, що з метою представлення високого рівня прибутковості діяльності підприємства нехтують якістю розкриття даних, зокрема в частині їх достовірності.

² Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України (Stick market infrastructure development agency of Ukraine, SMIDA). URL: <https://smida.gov.ua/about>

³ Державне підприємство «Артемсіль». URL: <http://www.artyomsalt.com/>

У дисертації досліджено наявні методики оцінки повноти, достатності та ефективності зовнішніх і внутрішніх передумов складання фінансової звітності.

Аналіз підходів міжнародних професійних та фінансових організацій до проведення оцінки інституціонального середовища складання фінансової звітності дав змогу зробити висновок, що найбільш ефективною та повною за обсягом охоплення є методика, розроблена Міжурядовою робочою групою експертів з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD-ISAR), – Інструмент розвитку бухгалтерського обліку (Accounting Development Tool, ADT). Застосування цієї методики сприятиме підвищенню ефективності реалізації державної політики у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Оцінку ефективності внутрішніх передумов як чинника, що впливає на якість облікової інформації та фінансової звітності, яка складається на її основі, у дисертації запропоновано проводити за допомогою факторного аналізу. Використання факторного аналізу як інструменту вимірювання впливу чинників на якість інформації за критеріями ефективності дасть можливість виявити головні причини зниження якості даних фінансової звітності на підприємстві. До таких чинників належить ефективність організації бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю.

У розділі 3 «**Організація оцінки якості фінансової звітності підприємств**» досліджено особливості процесу організації оцінки якості фінансової звітності в контексті завдання з надання впевненості користувачам щодо надійності інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень; розширено завдання внутрішнього аудиту підприємства через включення до них оцінки впливу внутрішніх чинників на якість фінансової звітності, у рамках чого удосконалено підходи до розкриття інформації стосовно його результатів; обґрунтовано пропозиції щодо підвищення якості фінансової звітності підприємств України через запровадження моніторингу дотримання вимог нормативно-правових актів у сфері бухгалтерського обліку, звітності та аудиту.

У дисертації розроблено концепцію організації оцінки якості фінансової звітності, яка охоплює три складові:

- встановлення відповідності даних фінансової звітності якісним характеристикам, визначеним Концептуальною основою;
- оцінка впливу внутрішніх чинників діяльності підприємства на якість облікової інформації та звітних даних;
- моніторинг дотримання підприємствами України вимог нормативно-правового забезпечення та оцінки впливу чинників зовнішнього середовища на якість розкриття даних у фінансовій звітності.

У розрізі зазначених складових проведено дослідження та обґрунтовано практичні рекомендації щодо поліпшення організації оцінювання якості фінансової звітності.

Суб'єктом встановлення відповідності даних фінансової звітності якісним характеристикам є зовнішній аудитор при виконанні завдання з надання впевненості щодо якості звітних даних. З огляду на це, у дисертації доведено, що організація оцінки в такому аспекті повинна проводитись відповідно до чинних нормативно-правових актів у сфері аудиту та аудиторської діяльності. Методологічну базу для проведення оцінки якості фінансової звітності зовнішнім аудитором становить Міжнародна концептуальна основа завдань із

надання впевненості. У роботі запропоновано етапи реалізації завдання з надання впевненості, основні регламенти та робочі документи аудитора, розроблені відповідно до кожного з них; структуру звіту з надання впевненості щодо якості фінансової звітності, в якому аудитор висловлює думку.

У дисертації доведено, що оцінку впливу внутрішніх чинників на якість облікової інформації та звітних даних згідно із запропонованим у роботі інструментарієм доцільно покласти на службу внутрішнього аудиту. В науковій літературі широко підтримується думка щодо розширення завдань внутрішнього аудиту через делегування функцій, пов'язаних із забезпеченням якості фінансової звітності. Такий підхід відповідає дослідженій концепції управління якістю та є прийнятним у практиці зарубіжних компаній. З урахуванням зазначеного, у дисертації запропоновано розширити зміст основних організаційних регламентів щодо роботи внутрішнього аудитора такими даними: мета, основні та додаткові завдання оцінювання; терміни та порядок проведення оцінки; методичне забезпечення й система критеріїв, за якими оцінюється якість фінансової звітності; посадові обов'язки відповідальних за оцінювання осіб; документування результатів оцінювання.

Завершальним етапом оцінювання якості фінансової звітності на підприємстві є оприлюднення його результатів. Відповідно до рекомендацій Ради з МСБО подібна інформація може розкриватись у складі приміток до фінансової звітності або коментарів керівництва. Проте в роботі доведено, що доцільніше розкривати зазначену інформацію у складі звіту про управління. Це пов'язано насамперед із тим, що розкриття додаткової інформації у фінансовій звітності призводить до перевантаження звітності даними, які наводяться в ній, та погіршує їх сприйняття. До інших причин можна віднести такі: запровадження додаткової форми звітування стосовно результатів вимірювання якості суперечить вимозі вартісного обмеження на корисну звітність та спричиняє додаткові витрати підприємств; відсутність регламентованого порядку розкриття результатів оцінювання якості фінансової звітності не забезпечує порівнянності даних та унеможливорює створення достатньої інформаційної бази прийняття рішень для основних користувачів інформації.

Сучасний стан розвитку вітчизняних інституціональних механізмів забезпечення якості фінансової звітності підприємств обумовлений високим рівнем тіньової економіки та недостатньою урегульованістю проведення моніторингу ефективності зазначених механізмів. Дослідження найкращої зарубіжної та вітчизняної практики і діяльності міжнародних професійних організацій у сфері забезпечення розкриття підприємствами високоякісної фінансової звітності виявило необхідність доповнення законодавства України щодо обов'язкової участі центрального органу виконавчої влади, який забезпечує регулювання бухгалтерського обліку в країні, у моніторингу зовнішніх передумов складання якісної фінансової звітності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано розв'язання наукового завдання щодо надання впевненості користувачам у надійності інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень.

За результатами проведеного дослідження було сформульовано такі висновки та пропозиції:

1. Концепція якості фінансової звітності, закладена в нормативно-правових актах та міжнародних документах у сфері бухгалтерського обліку та звітності (Концептуальна основа, МСФЗ, НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та ін.), побудована на гносеологічному підході до розуміння сутності поняття «якість». Про це свідчать, зокрема, встановлений перелік якісних характеристик корисної фінансової інформації, визначений Концептуальною основою, та його відображення у національних нормативно-правових актах (НП(С)БО 1). У науковій літературі феномен якості фінансової звітності розглядається у двох аспектах: як відповідність певним характеристикам та як результат впливу передумов і чинників, властивих середовищу її формування. З одного боку, оцінка якості фінансової звітності є процесом встановлення відповідності даних фінансової звітності переліку якісних характеристик, а з другого – передбачає здійснення аналізу основних передумов та чинників, що впливають на її складання.

Критичний аналіз сучасних трактувань поняття «якість фінансової звітності» дав змогу сформулювати його як комплексну (сукупну) властивість даних фінансової звітності, що характеризується відповідністю інформації переліку якісних характеристик.

2. Теоретичною базою для оцінки якості фінансової звітності в дисертації стали основні положення кваліметрії. Відповідно до теорії кваліметрії головним результатом оцінки якості в широкому розумінні є узагальнюючий показник, який відображає сукупне дотримання нормативного переліку якісних характеристик об'єктом оцінювання. На розвиток ключових положень теорії кваліметрії кількісними методами, що використовуються під час оцінки відповідності даних фінансової звітності якісним характеристикам, обрано методи порівняння, відносних та інтегральних величин, операціоналізації. Застосування обраних методів спонукало до розроблення об'єктивних критеріїв, відповідність яким відображає якісні характеристики фінансової звітності та підлягає оцінці. Зазначені критерії вирізняються окремими показниками, що розраховуються на підставі звітних даних.

3. З метою проведення комплексного аналізу національної системи бухгалтерського обліку на предмет ефективності в забезпеченні умов для створення високоякісної фінансової звітності визначено внутрішні та зовнішні передумови досягнення якості фінансової звітності. За застосуванням у дослідженні інституціональним підходом такими зовнішніми передумовами є: нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку і фінансової звітності та аудиту, національна система професійної підготовки персоналу та підвищення його кваліфікації, що впливає на фаховий рівень облікового персоналу на підприємстві, якість зовнішнього аудиту як інструменту підтвердження достовірності фінансової звітності. До передумов складання якісної фінансової звітності, що створюються на підприємстві, тобто є внутрішніми, належать: організація бухгалтерського обліку, за даними якого складається фінансова звітність; внутрішній контроль як система превентивних та послідуєчих заходів, спрямованих на забезпечення якісної інформації для складання звітності. Особливістю зазначених передумов є те, що вони, з одного боку, забезпечують процес складання фінансової звітності через встановлення вимог до якості та створення механізмів її забезпечення, а з другого – являють собою чинники, чий вплив на якість фінансової звітності підлягає оцінці.

4. Запропоновано методичний інструментарій оцінки якості фінансової звітності, який передбачає встановлення відповідності звітних даних характеристикам, визначеним Концептуальною основою, через розроблення комплексу критеріїв, які характеризують дотримання кожної зі згаданих характеристик. Обґрунтована деталізація результатів зазначеної оцінки сприятиме підвищенню корисності її результатів для основних користувачів (інвесторів, позикодавців, інших кредиторів) та керівництва підприємства.

Міжнародні практики оцінки спроможності органів державної влади забезпечувати складання підприємствами високоякісної фінансової звітності характеризуються спрямованістю на встановлення досягнутого рівня розвитку системи бухгалтерського обліку країни. Результати такої оцінки є підґрунтям для встановлення пріоритетних напрямів подальшого розвитку складання та підвищення якості фінансової звітності.

З метою оцінки впливу визначених внутрішніх передумов підприємства на складання якісної фінансової звітності доцільно застосовувати факторний аналіз, який може становити основу для кількісної оцінки місця та ролі кожного окремого чинника через дослідження динаміки зміни результативного показника (якості облікової інформації та фінансової звітності, що складається на її підставі).

До груп критеріїв ефективності організації бухгалтерського обліку доцільно віднести: організацію роботи облікового персоналу (затвердження регламентів роботи бухгалтерської служби та її працівників; дотримання кваліфікаційних вимог, встановлених законодавством України до головного бухгалтера, і наявність вимог до працівників облікової служби; підвищення значення етичної складової роботи); технічне (наявність документів, які регламентують ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, форму обліку та, за необхідності, залучення зовнішніх експертів для вирішення окремих стратегічних питань, пов'язаних зі зміною форми обліку або переходом на МСФЗ) та методичне забезпечення (наявність чітко визначених аспектів ведення бухгалтерського обліку в частині методів оцінки, облікових процедур, якщо стандартами або іншими нормативними документами передбачено кілька альтернатив) бухгалтерського обліку. Для оцінки ефективності внутрішнього контролю доцільно застосовувати групи критеріїв, передбачених у методиці, розробленій Американським інститутом сертифікованих публічних бухгалтерів (American Institute of Certified Public Accountants, AICPA), що включає: компетентність персоналу, раціональність розподілу посадових обов'язків, дотримання формальних процедур, здійснення контролю за активами та документацією, організацію системи внутрішнього контролю.

Результати використання запропонованої факторної моделі є джерелом інформації для керівництва підприємства щодо особливостей та проблемних аспектів процесу звітування в умовах побудови системи управління якістю на підприємстві.

5. Обґрунтовано, що застосування ризик-орієнтованого підходу дає можливість підвищити ефективність управління інформаційними ризиками з боку користувачів даних звітності. У роботі запропоновано алгоритм встановлення ризиків викривлення звітних даних за окремими статтями фінансової звітності, який покладено в основу оцінки якості фінансової звітності, зокрема в групу критеріїв, відповідність яким характеризує доречність

звітних даних. Розроблений алгоритм базується на визначенні показника суттєвості зміни величини окремої статті, що обчислюється як співвідношення абсолютного приросту суми статті фінансової звітності у звітному періоді до порога суттєвості звітних даних.

6. Комплексна методика оцінки відповідності звітності якісним характеристикам, запропонована в роботі, ґрунтується на принципах кваліметрії та положеннях Концептуальної основи й складається з двох основних етапів:

– перший етап – встановлення критеріїв, що характеризують дотримання якісних характеристик фінансової звітності (визначається відповідність фінансової звітності критеріям, що за ними оцінюються її якісні характеристики через надання бальної оцінки кожному критерію за бінарною шкалою (0; 1) та розраховується середнє значення оцінок за критеріями в межах однієї групи);

– другий етап – визначення синтетичного показника якості фінансової звітності.

Перевагою такої методики є отримання показника, значення якого характеризує сукупне додержання вказаних характеристик, а окремі складові розрахунків та їх деталізація дають змогу виявити проблемні аспекти, що спричиняють низький рівень якості звітних даних.

7. Доведено, що оцінку якості фінансової звітності через встановлення відповідності її даних якісним характеристикам, визначеним Концептуальною основою, доцільно покласти на зовнішнього аудитора в рамках виконання ним завдання з надання впевненості, відмінного від аудиту. Це узгоджується із загальноприйнятими методологічними засадами проведення аудиту, відображеними в міжнародних та національних документах у сфері аудиторської діяльності.

З огляду на викладене та з метою забезпечення прозорості діяльності та підзвітності підприємств, що становлять суспільний інтерес, запропоновано доповнити нормативно-правові акти, якими регламентується порядок подання річної звітності та документи, що підтверджують її (зокрема: Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (п. 3 ст. 14 розд. IV), Порядок подання фінансової звітності (п. 2)) вимогою про необхідність оприлюднення звіту з надання впевненості щодо якості фінансової звітності разом із аудиторським висновком.

8. Спираючись на практичний досвід і наукові здобутки сьогодення у сфері забезпечення якості інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень, доведено, що організація оцінки впливу внутрішніх чинників діяльності підприємства на якість облікової інформації та звітних даних є функцією служби внутрішнього аудиту. Результати проведення такої оцінки запропоновано розкривати та оприлюднювати у складі річної звітності підприємств, зокрема у звіті про управління. Це сприятиме, з одного боку, підвищенню прозорості діяльності підприємства та ефективності прийнятих на основі даних фінансової звітності зовнішніми користувачами управлінських рішень, а з другого – інвестиційній привабливості суб'єкта звітування.

9. Одним із заходів запобігання інформаційній асиметрії та формування прозорої бази даних для прийняття обґрунтованих і виважених управлінських рішень є створення на рівні держави належних, прозорих, повних і достатніх передумов формування високоякісної фінансової звітності. Доведено, що з метою забезпечення здійснення нагляду за якістю фінансової звітності та

ефективністю передумов її складання доцільно доповнити чинні законодавчі норми, що регулюють сферу бухгалтерського обліку та звітності, положеннями про необхідність запровадження моніторингу зовнішніх передумов складання фінансової звітності та результатів оцінки її якості. Інформаційну основу реалізації зазначеного моніторингу становлять: положення нормативно-правових актів у сфері бухгалтерського обліку та звітності, зокрема ті, якими регламентується діяльність центральних органів виконавчої влади; нефінансова інформація, що міститься у звітах з надання впевненості щодо якості фінансової звітності та звітах про управління підприємств, що становлять суспільний інтерес.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Підрозділи у колективних монографіях

1. Кучерява М. В. Сутність та методологія оцінки якості фінансової звітності. *Моніторинг дотримання та забезпечення міжнародних стандартів фінансової звітності: краці світові практики та перспективи запровадження в Україні* / за ред. Т. І. Єфименко, Л. Г. Ловінської; ДННУ «Акад. фін. управління», Київ, 2016. С. 6-35. URL: http://www.afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=461&num=3 (2,05 друк. арк.).

2. Кучерява М. В. Сутність моніторингу дотримання та забезпечення високоякісної корпоративної звітності. *Моніторинг дотримання та забезпечення міжнародних стандартів фінансової звітності: краці світові практики та перспективи запровадження в Україні* / за ред. Т. І. Єфименко, Л. Г. Ловінської; ДННУ «Акад. фін. управління», Київ, 2016. С. 36-41. URL: http://www.afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=461&num=3 (0,28 друк. арк.).

3. Гайдай М. Г., Кучерява М. В. Ідентифікація поточних змін міжнародних стандартів фінансової звітності та рекомендації щодо їх врахування. *Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст*; за заг. ред. Т. І. Єфименко; ДННУ «Акад. фін. управління». Київ, 2016. С. 274-284 (0,68 друк. арк., автору належить 0,34 друк. арк.; особистий внесок: досліджено основні зміни до МСФЗ та проведено змістовний аналіз виявлених змін).

4. Кучерява М. В. Ідентифікація змін та новацій законодавства ЄС як інструмент удосконалення регулювання бухгалтерського обліку в умовах євроінтеграції України. *Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки)*; за ред. Т. І. Єфименко, ДННУ «Акад. фін. управління», Київ, 2017. С. 448-457 (0,37 д.а.)

5. Єфименко Т. І., Ловінська Л. Г., Олійник Я. В., Бондар Т. А., Кучерява М. В. *Запровадження нефінансової звітності в контексті імплементації в Україні законодавства ЄС*; за ред. Т. І. Єфименко, Л. Г. Ловінської; ДННУ «Акад. фін. управління», Київ, 2017. URL: http://www.afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=462&num=1 (особистий внесок: досліджено вимоги Директиви 2013/34/ЄС та рекомендації щодо їх імплементації у законодавство у сфері бухгалтерського обліку в Україні) (0,53 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях

6. Кучерява М. В. Імплементація змін МСФЗ до нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку в Україні. *Наукові праці НДФІ*. 2016. Вип. 3 (76), С. 84-96. URL: http://npndfi.org.ua/?page_id=723&aid=809&lang=uk (0,77

друк. арк.) (Видання представлено в міжнародних наукометричних базах даних: Google Scholar, ResearchBib, Index Copernicus).

7. Кучерява М. В. Оцінка якості інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень як напрям діяльності міжнародних організацій. *Наукові праці НДФІ*. 2017. Вип. 4 (81). С. 128-142. URL: http://npndfi.org.ua/?page_id=723&aid=893&lang=uk (0,78 друк. арк.) (Видання представлено в міжнародних наукометричних базах даних: Google Scholar, ResearchBib, Index Copernicus).

8. Кучерява М. В. Моніторинг змін законодавства ЄС у контексті реформування бухгалтерського обліку в Україні. *Інтернаука. Сер.: Економічні науки*. 2017. № 8. С. 7-12. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2017/8/3154> (0,42 друк. арк.) (Видання представлено в міжнародних наукометричних базах даних: Polish Scholarly Bibliography, ResearchBib, Scientific Indexing Services, Electronic journals Library, Open J-Gate, International Institute of organizedResearch, Journal Factor, BASE, the Journal Impact Factor, Cosmos Impact Factor, UlrichsWeb, Academic keys, Google Scholar, CiteFactor).

9. Кучерява М. В. Світова практика побудови механізму функціонування нагляду за дотриманням вимог щодо складання якісної фінансової звітності. *Економіка та суспільство. Сер.: Економічні науки*. 2017. № 13. С. 1369-1374. URL: <http://economyandsociety.in.ua/journal-13/20-stati-13/1637-kucheryava-m-v> (0,5 друк. арк.) (Видання представлено в міжнародних наукометричних базах даних: Index Copernicus, CiteFactor, ESJI, SIS).

10. Кучерява М. В. Класифікація та характеристика факторів впливу на якість фінансової звітності. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 12/4. С. 47-51. URL: https://drive.google.com/file/d/1-b_OjwianjxYvRMzqKFPN0n17yGFikZo/view (0,58 друк. арк.) (Видання представлено в міжнародних наукометричних базах даних: Index Copernicus).

11. Кучерява М. В. Складання консолідованої фінансової звітності в контексті імплементації директивних вимог ЄС. *Наукові праці НДФІ*. 2018. Вип. 3 (84). С. 127-142. URL: http://npndfi.org.ua/?page_id=17&year=2018&issueno=3&begin_page=127&mode=get_art&flang=uk (0,89 д. а.) (Видання представлено в міжнародних наукометричних базах даних: Index Copernicus, Google Scholar, ResearchBib).

Статті в наукових виданнях

12. Гасанов С. С., Котляревський Я. В., Кучерява М. В. Порівнянність фінансової звітності: європейський вимір та вітчизняні реалії. *Наукові праці НДФІ*. 2016. Вип. 1 (74). С. 5-15. URL: http://npndfi.org.ua/?page_id=723&aid=770&lang=uk. (0,7 друк. арк., автору належить 0,22 д.а.; особистий внесок: досліджено питання відповідності законодавства України директивним вимогам ЄС у сфері бухгалтерського обліку та звітності) (Видання представлено в міжнародних наукометричних базах даних: Index Copernicus, Google Scholar, ResearchBib).

Публікації за матеріалами конференцій

13. Півень (Кучерява) М. В., Сторожук Т. М. Щодо питання обліку забезпечення гарантійних зобов'язань. *Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів, м. Ірпінь, 12 березня 2014 р.*; Нац. ун-т

Державної податкової служби України. Ірпінь, 2014. С. 94-97 (0,17 друк. арк., автору належить 0,1 друк. арк.; особистий внесок: досліджено організаційно-методичні питання бухгалтерського обліку забезпечень на прикладі гарантійних зобов'язань).

14. Кучерява М. В. Організація ефективної системи внутрішнього контролю суб'єкта господарської діяльності. *Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних умовах*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених, м. Бердянськ, 27-28 січня 2016 р.; Бердянський університет менеджменту і бізнесу. Бердянськ, 2016. С. 83-84 (0,13 друк. арк.).

15. Кучерява М. В. Сутність категорії «забезпечення» та «умовні зобов'язання». *Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів, м. Ірпінь, 24 лютого 2016 р.; Нац. ун-т Державної податкової служби України. Ірпінь, 2016. С. 80-84 (0,13 друк. арк.).

16. Кучерява М. В. Нормативне регулювання розкриття інформації щодо забезпечень у бухгалтерському обліку в Україні. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції з міжнародною участю, м. Луцьк, 8 грудня 2016 р.; Луцький нац. техн. ун-т. Луцьк. С. 229-232. URL:<https://drive.google.com/file/d/0B3KD4ZptHgvFTVZOWNhVVEtMYUk/view?usp=sharing> (0,13 друк. арк.).

17. Кучерява М. В. Принципи розкриття як основа забезпечення якості інформації у корпоративній звітності. *Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних умовах*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених, м. Бердянськ, 1-2 лютого 2017 р.; Бердянський ун-т менеджменту і бізнесу. Бердянськ, 2017. С. 65-67 (0,13 друк. арк.).

18. Кучерява М. В. Міжнародний досвід інституціонального забезпечення якості фінансової звітності підприємств. *Перспективи розвитку національної економіки*: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 17-18 лютого 2017 р.; Східноукр.ін-т економіки та управління. Бердянськ, 2017. С. 94-96 (0,13 друк. арк.).

19. Кучерява М. В. Фактори впливу на якість фінансової звітності підприємств України. *Формування та розвиток інноваційного потенціалу економіки України*: матеріали доповідей міжнар. наук.-практ. конф. Ч. II, м. Ужгород, 17-18 лютого 2017 р.; Ужгородський нац. ун-т. Ужгород, 2017. С. 35-37 (0,13 друк. арк.).

20. Кучерява М. В. Зарубіжний досвід законодавчого закріплення правового статусу професійних організацій бухгалтерів та аудиторів. *Наукові здобутки на шляху до удосконалення економічної системи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 17-18 лютого 2017 р.; Наук.організація «Перспектива». Дніпро, 2017. С. 95-98 (0,13 друк. арк.).

21. Кучерява М. В. Євроінтеграційні процеси як фактор впливу на зміни у законодавстві України у сфері бухгалтерського обліку та звітності. *Європейська інтеграція: історичний досвід та економічні перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції, м. Одеса, 3-4 березня 2017 р.; Одеський нац. ун-т імені І. І. Мечнікова. Одеса, 2017. С. 221-224 (0,13 друк. арк.).

22. Кучерява М. В. Основні напрями міжнародного регулювання розкриття та представлення корпоративної інформації. *Управління економічними*

процесами: сучасні реалії і виклики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Мукачево, 22-23 березня 2017 р.; Мукачівський держ. ун-т. Мукачево, 2017. С. 121-123 (0,13 друк. арк.).

23. Кучерява М. В. Актуальні напрями роботи міжнародних організацій у сфері корпоративної звітності. *Міжнародне науково-технічне співробітництво: механізми та стратегії: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 31 березня 2017 р.; Львівська економічна фундація. Львів, 2017. С. 100-103 (0,13 друк. арк.).*

24. Кучерява М. В. Міжнародний досвід забезпечення якості фінансової звітності. *Облік, аналіз, аудит і оподаткування в умовах глобалізації економіки: матеріали Першої Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Ужгород, 21 квітня 2017 р.; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2017. С. 310-311 (0,13 друк. арк.).*

25. Кучерява М. В. Реформування бухгалтерського обліку в Україні у контекст євроінтеграційних процесів. *Проблеми та перспективи розвитку економіки в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 21 квітня 2017 р.; Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2017. С. 131-134 (0,13 друк. арк.).*

26. Кучерява М. В. Міжнародний досвід забезпечення якості фінансової звітності суб'єктів підприємництва. *Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. докторантів, молодих учених та студентів, м. Харків, 28 квітня 2017 р.; Харківський торг.-екон. ін-т Київського нац. торг.-екон. ун-ту. Харків, 2017. С. 89-93 (0,13 друк. арк.).*

27. Кучерява М. В. Поточні тенденції щодо внесення змін до Директиви 2013/34/ЄС у частині відображення інформації з податку на прибуток. *Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії та практики: зб. тез доповідей II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Полтава, 11-12 травня 2017 р.; ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі (ПУЕТ). Полтава, 2017. С. 187-190. URL: http://bovup-rpoltava.forumotion.me/search?search_id=activetopics (0,13 друк. арк.).*

28. Кучерява М. В. Роль бухгалтерського обліку в постіндустріальному просторі. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 18-19 травня 2017 р.; Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2017. С.255. URL:http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/attach/2017/5615/tezy_dopovidey_iv_mn_pk.pdf (0,1 друк. арк.).*

29. Кучерява М. В. Актуальні напрями досліджень у сфері забезпечення якості фінансової звітності: світові та вітчизняні тенденції. *Сучасний фундамент розвитку національної економіки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., ч. II, м. Київ, 2-3 червня; Таврійський нац. ун-т імені В. І. Вернадського. Київ, 2017. С. 136-138 (0,13 друк. арк.).*

30. Кучерява М. В. Категорія «якість фінансової звітності» у наукових дослідженнях. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення: матеріали Міжнар. наук. інтернет-конф., м. Тернопіль, 13 червня 2017 року. Тернопіль, 2017. Вип. 20. С. 58-60 (0,13 друк. арк.).*

АНОТАЦІЯ

Кучерява М. В. Оцінка якості фінансової звітності: методичні підходи та організація. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», Київ, 2019.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретико-методологічних засад, методичного інструментарію та організації оцінки якості фінансової звітності.

У роботі здійснено аналіз відповідності трактувань якості фінансової звітності концепції, задекларованій у міжнародних та національних нормативно-правових актах, удосконалено понятійно-термінологічний апарат, зокрема наведено авторське визначення якості фінансової звітності як комплексної (сукупної) властивості її даних, що характеризується відповідністю інформації переліку якісних характеристик.

Обґрунтовано, що як основу методології оцінки якості фінансової звітності доцільно використовувати принципи кваліметрії як науки про методи вимірювання якості.

Удосконалено класифікацію зовнішніх та внутрішніх відносно підприємства передумов і чинників, що впливають на складання якісної фінансової звітності.

Встановлені критерії, на підставі яких визначається відповідність фінансової звітності переліку якісних характеристик. Зазначене дало змогу розробити методiku оцінювання якості фінансової звітності, очікуваним результатом якої є отримання синтетичного показника, що характеризує сукупне дотримання якісних характеристик.

Автором досліджено процес упорядкування та регламентації оцінювання якості фінансової звітності в розрізі трьох її аспектів: як встановлення відповідності даних фінансової звітності якісним характеристикам, визначеним Концептуальною основою фінансової звітності; як оцінки впливу внутрішніх чинників діяльності підприємства на якість облікової інформації та звітних даних; як моніторингу дотримання підприємствами України вимог нормативно-правового забезпечення та оцінки впливу чинників зовнішнього середовища на якість розкриття даних у фінансовій звітності.

У дисертації обґрунтована пропозиція щодо розкриття та оприлюднення інформації про оцінювання якості фінансової звітності як результату впливу внутрішніх чинників підприємства у звіті про управління.

Ключові слова: якість фінансової звітності, оцінка якості фінансової звітності, кваліметрія, передумови, чинники, критерії, завдання з надання впевненості, звіт про управління.

АННОТАЦИЯ

Кучерявая М. В. Оценка качества финансовой отчетности: методические подходы и организация. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – ГУНУ «Академия финансового управления». – Киев, 2019.

Диссертация посвящена исследованию теоретико-методологических основ, методического инструментария и организации оценки качества финансовой отчетности.

В работе проведен анализ соответствия трактовки качества финансовой отчетности концепции, задекларированной в международных и национальных нормативно-правовых актах, усовершенствован понятийно-терминологический аппарат, в частности приведено авторское определение качества финансовой отчетности как комплексного (совокупного) свойства ее данных, характеризующихся соответствием информации перечню качественных характеристик.

Аргументировано, что как основу методологии оценки качества финансовой отчетности целесообразно использовать принципы квалиметрии как науки о методах измерения качества.

Усовершенствована классификация внешних и внутренних по отношению к предприятию предпосылок и факторов, влияющих на составление качественной финансовой отчетности.

Установлены критерии, на основании которых определяется соответствие финансовой отчетности перечню качественных характеристик. Указанное позволило разработать методику оценки качества финансовой отчетности, ожидаемым результатом которой является получение синтетического показателя, характеризующего совокупное соблюдение качественных характеристик.

Автором исследован процесс упорядочения и регламентации оценки качества финансовой отчетности в разрезе трех ее аспектов: как установление соответствия данных финансовой отчетности качественным характеристикам, определенным Концептуальной основой финансовой отчетности; как оценки влияния факторов деятельности предприятия на качество учетной информации и отчетных данных; как мониторинга соблюдения предприятиями Украины требований нормативно-правового обеспечения и оценки влияния факторов внешней среды на качество раскрытия данных в финансовой отчетности.

В диссертации обоснованы предложения по раскрытию и представлению информации об оценке качества финансовой отчетности как результата влияния внутренних факторов предприятия в отчете об управлении.

Ключевые слова: качество финансовой отчетности, оценка качества финансовой отчетности, квалиметрия, предпосылки, факторы, критерии, задание по предоставлению уверенности, отчет об управлении.

ANNOTATION

Kucheriava M. V. Assessment of financial reporting quality: methodological approaches and organization. – Manuscript.

The thesis for obtaining the scientific degree of Candidate in Economics on specialty 08.00.09 – “Accounting, analysis and audit (by the types of economic activity)” (08 – Economic Sciences). – State Educational-Scientific Establishment the “Academy of Financial management”, Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the study of theoretical and methodological foundations, methodological instruments and organizational issues of the assessment of financial reporting quality.

The authors' definition of financial reporting quality is provided in the dissertation for development and improvement of the terminology is following:

financial reporting quality is the integrated feature of financial reporting data characterizes the compliance of information with the list of qualitative characteristics. Suggested definition is based on the results obtained from gnoseological analysis and analysis of modern financial reporting quality treatments for their compliance with the concept defined in international and domestic documents. The application of the suggested definition will lead to avoidance of ambiguity in the interpretations of the investigated category. Also, mentioned definition adopted in the dissertation as the basis for determination of such category as “assessment of financial reporting quality” that is defined as a set of methodological techniques and procedures aimed at determining the information compliance with the certain list of qualitative characteristics.

In accordance with obtained results of the investigation the use of quality concept for financial reporting assessment is emphasized and proved, defined by the Conceptual Framework for financial reporting, that is based on the long-term analysis of the financial reporting practice and impact of users' information needs.

It is proved that the principles of the qualimetry as the science on quality measurement provide the appropriate basis for the methodology for assessment of financial reporting quality. In this context, quantitative indicator determined as a result of the assessment that characterizes the aggregate compliance with the qualitative characteristics and serves to reflect the synergistic effect of compliance with all mentioned characteristics that have to be assessed. The expediency of application of the method of operationalization of qualitative characteristics through the criteria determined on the basis of quantitative and qualitative indicators is proved. This provision became the scientific basis for the development of an effective financial reporting quality assessment system, considering the sectoral and industrial risks related to the entity's activities.

The classification of the prerequisites and factors that reflect the impact of external and internal environment regarding enterprise on preparing the financial statements is suggested. The expediency of expansion of assessment objects is proved through the inclusion of such elements as the completeness and adequacy of the external and internal prerequisites of the preparation of financial reporting; impact of internal factors regarding the enterprise on financial reporting quality. The classification mentioned above served as the basis for factor model for the assessment of financial reporting quality as the internal audit instrument. This is reflected in development of the list of criteria for measurement of internal factors' impact on quality of financial reporting.

The modern existing methods of assessment of financial reporting quality are grouped as following: methods of quantitative assessment; methods of qualitative assessment; methods that combine both qualitative and quantitative assessment. The suggestion on the necessity of the combination of quantitative and qualitative assessment methods is made in dissertation. This suggestion is the result of conducted analysis of benefits and flaws in each mentioned modern method.

The foreign and domestic experience in the field of the development of methodological support for assessment of the financial reporting quality is investigated in detail way. On this basis the core disadvantage of the modern methods is detected: there is a lack of complex assessment of the compliance of reporting with qualitative characteristics.

The author's vision of establishing criteria for assessment of the compliance of the financial statements with the list of qualitative characteristics was formed. The above allowed developing a methodology for assessment of the quality of financial reporting.

The scope of application of the proposed methodology for assessment the quality of financial reporting is determined by its superior utility for external users. The mentioned provision is explained by the users' desire to obtain faithful and relevant reporting data for decision-making (for example, investment decision), as stated in the Conceptual Framework for financial reporting. Application of the improved methodology will reduce the information risks for users of reporting data at different levels: state, sectoral, local.

In dissertation suggested to determine the ability of internal prerequisites and factors (efficiency of accounting organization, efficiency of internal control system) to influence the financial reporting quality. It is proved that the use of factor analysis allows revealing the disadvantages not only in the management of accounting and financial reporting, but also in the management of information quality that is the basis for decision-making at the enterprise. This method involves considering the internal prerequisites and factors influencing the preparation of high-quality financial reporting.

The author analyzed the peculiarities of the organization of financial reporting quality assessment as a different assurance task than the financial statements audit, and suggested ways to implement internal factors impact assessment on its quality through the expansion of internal audit service tasks and improvement of the approaches for disclosure of obtained results; suggested the ways for improvement of the efficiency of financial reporting quality management at Ukrainian enterprises through introducing monitoring of compliance with legislation in the accounting, reporting and auditing area.

The considerable attention is paid to organization and regulation of assessment of financial reporting quality. The core stages for conducting the task on assurance on financial reporting quality are determined by author (preparatory, main, final). In this context the auditor's working documents and the structure of the report on assurance on financial reporting quality are developed.

The study revealed the necessity to regulate the internal auditor activities in providing conclusions on financial reporting quality in order to strengthen coordination of cooperation with external auditor and to provide the transparent and objective assessment results.

It is proved that disclosure of the results of the assessment of financial reporting quality at the enterprise level is an important factor affecting its investment attractiveness. The procedure for publishing the results of the financial reporting quality assessment is improved by disclosure of the data in the non-financial statements, in particular in the management report.

Keywords: financial reporting quality, assessment of financial reporting quality, qualimetry, prerequisites, factors, criteria, assurance tasks, management report.

Підп. до друку 27.08.2019. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Віддруковано в Науково-дослідному фінансовому інституті
ДННУ “Академія фінансового управління”
01014, м. Київ, бульв. Дружби народів, 38,
Тел. 277-51-15, e-mail: afu@afu.kiev.ua

